ڕەخنەچییە و کێ ڕەخنەگرە..

دڵزار حەسەن

لەزمانی کوردی، وشەی ڕەخنە بەرانبەر مانای (نقد)ی عەرەبی بەکاردەهێنرێت، هەردوو وشەکەش لەبواری ئەدەبیدا بۆ یەک واتا و مەبەست بەکارهاتووە و هەڵگری چەمکێکی دیاریکراون. ڕەخنەی ئەدەبیش لەپاڵ مێژووی ئەدەب و تیۆری ئەدەبدا، دەبنە سێ لقی تایبەت بەلێکۆڵینەوەی ئەدەبی. واتە ڕەخنەی ئەدەبی لقێکی شیتەڵکاری ئەدەبییە و بایەخ بە ڕاڤەی تێکست دەدات. ئەرکی ڕەخنەش توێژینەوە و شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی دەقی ئەدەبییە، بەمانایەکی دیکە دیاریکردنی بەهای دەقی ئەدەبییە. واتە ڕەخنەی ئەدەبی لەو بنەما هونەریی و ئێستاتیکیانە دەکۆڵێتەوە، کە دەقی ئەدەبییان لێ بنیات دەنرێت و ڕەخنەسازیش بەشێوەیەکی زانستییانە بەهای ئەو بنەمایانە دیاری دەکا، بەمەش ڕادە و ئاستی گرینگیی و بایەخی دەق بۆ خوێنەرو نووسەریش دەستنیشان دەکات. بەو پێیە دەڵێین دەبێ ڕەخنەگر لێکۆڵەرەوەیەکی ئەدەبیی و شارەزابێت و زانیاریی تەواوی دەربارەی مێژووی ئەدەب و تیۆری ئەدەبی میللەتەکەی و میللەتانی تر هەبێت و سەرباری ئەوەش لەجەوهەردا، چێژ لەوەرگرێکی ئەدەبیشە، دەبێ زانیاریی لەبوارە جیاجیاکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی و ئابووری و ڕۆشنبیرییدا هەبێت و شارەزاییەکی گشتیشی لە زانستە مرۆییەکاندا هەبێ.

بەو جۆرە ئەگەر ئەو دوو کارەکتەرمان ناسی، ئیدی لەوە دەگەین ڕەخنە چ لەبەرهەمی نووسەر دەکا. بیرتان نەچێ ئاوێنەی نووسەر ڕەخنەگرە، لێرەدا خوێنەر و ڕەخنەگر لێك جیادەکەینەوە، چونکە هەموو ڕەخنەگرێك خوێنەرێکی جددییە، بەڵام هەموو خوێنەرێك ڕەخنەگر نییە. باشە بۆ ئەو دوو چەمکە لێك جیادەکەینەوە و بەس لەسەر چەمکی رەخنەگر دەوەستین؟ بابزانیین ڕەخنە چییە؟ بەشێك لە نوسەرانی ئێمە واتێگەیشتوون ڕەخنەگر شێوەیەکی پۆلیسی هەیە یان لە شیوەی مامۆستایە و کاتێك دەقەکەی تۆی بینی چاوەڕێی ئەوەی لێدەکەی، کە بزانین چەندت دەداتێ، بەو مانایەی وەك نمرەی قوتابخانە چەندت لە دەی دەداتێ! لە کاتێکدا ئەوە هیچ پێوەندییەکی بە ڕەخنەوە نییە. ئەو نووسەرانەی نمرەی پاش دەهێنن ئیدی خۆیان لێدەگۆڕێ و پەلاماری ئەوانی دیکە دەدەن و خۆی لێدەبێتە داهێنەری بێهاوتا، چونکە ناوەندە ئەدەبیی و ڕۆشنبیرییەکان و ڕەخنەگرە نمرە بەخشەکان دە لەسەر دەیان داوەتە ئەو نوسەرە، بۆیە خۆی لەسەروی هەموویان

دەبینێت. ئەوەیان نەك هەر ڕەخنە نییە، بەڵکوو ئەتکردنی نووسەر و دەق و دونیای ڕەخنەشە. بەشێکی دیکەی ڕەخنەگرمان هەیە بە لێژیکی (باش و خراپ) مامەڵە لەگەڵ دەقدا دەکا، ئەوەش ڕەهەندێکی سۆزداری هەیە. ڕەنگە پێوەندی بە برادەرایەتییەوە هەبێ، کە ئێستا بەشی زۆری بەناو ڕەخنەگرانی کوردی باشوور بەو فۆرمە ئیش دەکەن. ئەوەش ناچێتە ناو خانەی ڕەخنەوە، ئێ باشە ڕەخنە چییە؟ بەر لەهەموو شتێك ڕەخنە هەڵسەنگاندن نییە، مارکیتنکیش نییە. ڕەخنە لەو کاتەوە دەست پێدەکات، کە ئەوی دیکە جیاوازتر لێخاوێن دێق بیردەکاتەوە. واتە ڕەخنە قووڵکردنەوەی جیاوازییەکانە لەبەرانبەر دەقدا، دروستکردنی فاکتە بۆ تێگەیشتنی جیاواز. کتێبێکت خوێندۆتەوە و پێتباشبووە و دوایی لەسەریت نووسی، ئەوە نابێتە ڕەخنە، یاخود کتێبێکت پێخراپ بوو، ئینجا تۆ شتی لەسەر بنووسی!

ڕەحنە لەو کاتێدا دەست پێدەکا، کە کتێبەکە ڕای جیاوازی دروستکرد، بۆیە بەشی زۆری کتێبەکانی ئێمە بێحیساب ڕەخنەیان لێگیراوە، بەڵام هیچی ناچێتە خانەی ڕەخنەوە. کتێب هەیە خاوەنەکەی وەک پێویست ناناسرێ و وەك ئەوانی دیکە نەخوێندراوەتەوە، چونکە تا ئێستا بەرچاوی خوێنەری باش و ڕەخنەگری جددی نەکەوتووە، یاخود هەست بەجیاوازی لەناو دەقەکەیدا نەکراوە، جیاوازیەکانی نەبیندراوە، بۆیە دەبینین بۆ هەڵیەوە پەراوێزکراوە. نووسەری واش هەیە، هێشتا کتیبەکەی لەچاپخانە دەرنەچووە، هێوادارانی ئاهەنگی سەرکەوتنی بۆ سازدەکەن! ئاخر ڕەخنە خۆی لە خۆیدا کوشتنی هەقیقەتە لەناو دەقدا، نابێ بۆ هەمیشە بە هەقیقەتەکانی ئەو نووسەر ڕازیبین. ناشێ تووشی وەهم بین، کە دونیایەك کتێبی هەیە. خۆ ئێمە شەڕی زۆریی و کەمی کتێب ناکەین. ڕەخنەگر کاری ئەوەیە چەمکی تازە لەناو دەقدا بدۆزێتەوە، نەك وەهم بۆ نووسەر دروستبکات. ئێستا هەندێك بە ناوی ڕەخنە تۆمەت دەبەخشنەوە، هەشیانە بوونەتە چاوێش و مەدالیای باشی و خراپی بە ملی ئەوو ئەمدا دەکا. هەر کاتێك تێگەیشتین ڕەخنە چییە، ئەو کات لە ڕەخنەگریش دەگەین. هەیە خوێندنەوە بۆ کتێبێك دەکا، ناوی لێناوە ڕەخنە. ئاخر ڕانان و خوێندنەوەی کتێب چ پێوەندییان بە چەمکی ڕەخنەوە هەیە. کێشەی ئێمە ئەوەیە کار بۆ بەرهەمهێنانی فکری ڕەخنەیی ناکەین، ترسمان لە گفتوگۆی جددی هەیە وە توانای قبوڵکردنی جیاوازییمان نییە. لەجیاوازی دەترسین، بۆیە خاوەن بنەمای ڕەخنەنین.

حەسار و سەگەکانی باوکم، نەقلەتێکی کۆن لە سەردەمێکی نوێدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان هەموو سەردەم و قۆناغێك، پێویستی جۆرە ئەدەبێك و تێکستێك دێنێتە ئاراوە، چونکە ئەدەب بە گشتی، وەرای ئەزموونی خودییانەی نووسەر، هاوکات ڕەنگدانەوەی سەرخانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و ئەو نۆڕم و بەهاو دیاردانەیە کە بوونیان هەیە. کۆمەڵگەش بەردەوام لە گۆڕان و کرانەوە و پێشکەوتن دایە،لەگەڵ ئەو پێشکەوتنانە، بە تێپەڕینی ڕۆژگار، نۆڕم و بەها کۆنەکان بەشێك زۆریان دەکەون و سیما و ئەدگاری نوێ و سەردەمیانە دێنە ئاراوە. بۆ نموونە، تا بیست ساڵ لەمەوبەریش، وشەکانی فەیسبووك و چات و فۆڵۆ و مەیکەئەپ و چەندانی تریش، لە زینگەی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و زمانی کۆمەڵگەی کوردی بوونیان نەبوو، کەچی ئێستا بوونەتە بەشێك لە زمانی ڕۆژانە. لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، دەیان و سەدان وشەی ئایینی و سۆفیگەری و زاهیدی بوونیان هەیە، بەڵام لە سەرەتای بیستەکانی ئەم سەدەیە، کاتێ شیعری کوردی نوێ دەکرێتەوە، ئیدی ئەو چەمکانە، بە چەمکی نەتەوەیی و نیشتمانی دەگۆڕدرێن و هوشیاریی سیاسی و نەتەوەیی لای شاعیرانی ئەمە، بەرمەبنای ئەو پێشکەوتنە یەو هوشیاری نەتەوەیی و سیاسی، جێگەی هوشیاری ئایینی دەگرێتەوە. بەهەمان شێوە ئەدەبی هەفتاکان، تا ڕادەیەك بە هەموو ژانرەکانییەوە، ئەدەبێکی بەرگریی و نەتەوەییە، بەڵام ئێستا بە هیچ شێوەیەك ئەو ئەدەبە، لە دوای ڕاپەڕینەوە بوونی نەماوە و شیعری کوردی، بەرە و جۆرێك لە بێهوودەیی و خودگەرایی و سوریالییەت چووە، بە هۆی ئەو جەنجاڵی و ئاڵۆزییەی لە ژیان و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی نێوان مرۆڤەکان و کۆمەڵ َگە هاتۆتە ئاراوە. ئەم نموونانە، پێمان دەڵێن تێکستێك نییە، هاوسەردەمی هەموو قۆناغێك بێت و هەمیشە وەکو شاکارێکی گەورەی ئەدەبی ببینرێت، ئەمە بەو مانایە نا کە نە خوێنرێتەوە، بەڵکو بەو مانایەی دەبێ بیبەستینەوە بە زەمەن و شوێن و کاتی نووسینی دەقەکە. لێرەدا، وەك خوێنەرێك دەمانەوێت ئیستێك لە ئاست وتارێکی

(ئاراس سەعید) بکەین، بە ناوی (ڕەھەندی باوککوژی لە ڕۆمانی حەسارو سەگەکانی باوکم). وەرگرتنی ئەم وتارە و خوێندنەوەی، بە دوو ئامانجە، یەکەمیان: لە پەراوێزی ئەم وتارەوە دنیابینی نەوەی نوێ ببینین و لە پەیوەندی بە جیھانبینی نوێ و خوێندنەوەی نوێ بۆ تێکست ھەڵیبسەنگێنین، دووەمیان:
بە ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە، کە ئاخۆ حەسار و سەگەکانی باوکم، ئێستاش ھەر شاکارێکی گەورەی ئەدەبییە وەك ئەوەی ئاراس دەیڵێت؟ یاخود ڕووداوەکانی گوزارشت لە قۆناغێکی دیاریکراو دەکات.
ئایا لەدوای نووسینی ئەم نۆڤلێتەوە، کۆمەڵگەی کوردی، ماف و ئازادییەکانی ژن، پەیوەندی باوك و منداڵ، کرانەوەی کۆمەڵایەتی و ژینگەی پەروەردەیی خێزانەکان و کۆمەڵگە ھەر وەکو خۆیەتی یان گۆڕاون؟ ئایا ئێستاش باوکانی کورد بەگشتی پەتریاکن و کچان کۆیلە و لە مافەکانیان بێ بەشن، یاخود گۆڕانکاریی گەورە ھاتۆتە ئاراوە، کە دەخوازێت ئێمە ئەو نۆڤلێتە بە پێی کۆنسێپتی کۆمەڵایەتییانەی کۆمەڵگەی لەو کاتدا بخوێنینەوە و ئیدی بە جێی بێڵین؟ ئایا شاکاری ئەدەبی، لەوەدا کورت دەکرێتەوە کە نووسەرێکی بە ناو و دەنگ بینووسێت، یان بە پێچەوانەوە؟ سەرەتا لە نووسینەکەی ئاراسەوە دەست پێ دەکەین. ھەڵبەتە لە سەردەمێکدا، کە مرۆڤ بە یەك کلیك، ھەر زانیارییەك لە ھەر ڕووەکەوە مەبەستی بێت دێتە بەردەستی، ئەوا نووسین ئەگەر بیرۆکە و بۆچوونی جیاواز و تازە و داھێنەرانەی تێدا نەبێت، نەك ھەر ھیچ بەھا و حیکمەت و ئازایەتییەکی تێدا نییە، بەڵکو کاویژکردنەوە و لاساییکردنەوەیەکی زەقیشە. مرۆڤ بە سرووشت و خەرسکانە، ئارەزووی زانین دەکات، بەڵام ھەرگیز نایەوێت شتێك بزانێت کە پێشتر زانیویەتی، بەڵکو دەیەوێت بەر زانین و مەعریفەی نوێ بکەوێت، کە ئێمە بە دەقی نووسین و دنیای ڕۆشنبیریی و ئەدەبیاتیش ھەمان شتە. ئێمە وەك خوێنەرێك، ڕۆژانە بەر سەدەھا نووسین و وتار و کتێب دەکەوین، بەڵام چەندیان مەعریفەی نوێ و شاراوەیان تێدایە، چەندیان تازە و نوێ و جیاوازن، ئێمە پرسیارە سەرەکییەکەیە.
بێگومان گەر بە وردی سەرنج لە دنیای نووسینی کوردی و نەوەندی ڕۆشنبیری کوردی بدەین، ئەوا دەبینین ھاوشێوە بوون، لەکچوون و کاوێژکردنەوە، وەك یەکی و نەبوونی دیدگاو گوتارێکی تازە، لە خەسڵەتە ھەرە دیارەکانی گوتاری نووسین و ڕۆشنبیری کوردین. ئێمە بە جۆرێك دنیا دەبینین و بیردەکەینەوە، وەك توتییەك ھەمان شت دەڵێینەوە، لە کاتێکدا نووسین و بیرکردنەوە ھیچ بەھایەکیان نییە ئەگەر جیاواز و دابڕاو نەبن و ھوشیاریی و ئاگایەکی قووڵیان لە پشت نەبێت. ھاودەم و ھاوسەردەمی گەران، شاعیرانی وەك قانح و

بکس و ددار و شخ نوری و پرمردیش دژیان و شیعریيان دنووسی، بام بچی تنها گران بوو نوکروی شیعری کوردی؟ بگومان چونک جیاواز بیری کردو، جیاواز دوانیی و ئاگایکی شیعرییانی قووتری لوانیتر هبوو. بی ب ئستاشو، کس ئوان ب نوخواز و نوکروی شیعری کوردی نازانت، بام ب هتا هتای، مدالیای داهنان و نوخوازی ب برکی گرانی شاعیرو دمنتو. همیش جیاواز وانین و دنیابینی تاز و نو، بهایکی ئدبی و معریفی زیاتریان هی، وك لوی شتك بین و بنووسین، ک سدان جار پشووتر نووسراو و قسی ل بارو کراو. ب دگمن کدکوت، خونر بر تکستکی نو، کتبکی نو، وانینکی نو، ک پشتر نگوترابن و ن نووسرابن بکوت. بوام وای ئم ورای ئو هموو پشکوتن و کرانوش، ول هشتا دنیابینی و تگیشتنکی تازمان ل هیچ ووکی زانستی و ئدبی و هونری ب دنیا و ب ووداوکان نیی. زرجار، ل ژر یك ناونیشان، دیان کتب و نووسین دنووسرن و شتکی نویان تدا نیی.لو سنگیشو، ئم وتار، ن خونو، ن گوتارکی نوی تدا نیی، بکو ب پچوانو، ل ژر کاریگریتی و لاسایکردنوی وتارکی نووسراو، ک ئمیش قسکردن ل سر هندی باوك و ماناکانی باوك لو نقلتو بیست و پنج ساڵ لموبر و ل ژمار پنجی گڤاری (هند) ل بهاری 1998 باوکراوتو. تیادا نووسر قس لسر باوك و دساتکانی، کارکترکانی نو حسار دکات و بگر ئاراس نموونی پگرافکی ب شیکردنوی مانک للاپ هفت هناوتو، ک همان ئو پگرافی مانکی، ک بین قسی ل سرکردوو. مبستی ئم لردا، پتر ل نیشاندانی جیهانبینی ئو نویی، ک ناتوانت ل زرکاتدا، جیهانبینی نوی پشووتر تپنت وب دیدگایکی جیاوازتر قس ل سر تکست بکات. ل استیدا، ئم دزانین تکستی ئدبی، زرتر ل خوندنو و انانك هدگرت، بام خوندنویك ک خونر بر شتی نگوتراو و ننووسراو دخن، جیاواز لوی پشووتر گوتراو. تا ئستا، دیان وتار ل باری ئو مانو، ب ئستاشو دنووسرن و هموشی ل دوری ئو توری دخولنو، ک باس ل ستم و پتریاکی دساتی باوك ل کمگی کوردی دکات، ب ب ئوی خونویکی جیاوازیان هبت. یاخود براوردی ئو مان، ب سردم و قناغکان بکن. هبت ئم نقلت وك هموومان دزانین، باس ل ستمی باوك ب مانا سیاسی و کمایتی و وحیکی دکات و دساتی باوك، وك دساتکی سنترال و ئازاد

كوژ و بكوژی خواستی منداڵەكان نیشان دەدەات. ئەم تیمانە، وەك پەروەردەی سەقەت و نامۆبوونی كوڕان و كچان بە یەكتری و نەبوونی ئازادی و كرانەوەی كۆمەڵایەتی و باوكسالاری، بەردەوام ئەو بابەتانەن كە شێرزاد حەسەن، دەیانڵێتەوە. نەمانیست خوێنەرێك بپرسێت و پرسیار لەو نووسەرە بكات، ئایا دەسەڵاتی باوكی كوردی لە ئێستادا، وەك ئەو زەمەنەیە كە حەساری تێدا نووسراوە؟

ئایا نەبوونی ئازادی ژن و پەیوەندی كراوەی هەردوو ڕەگەزەكە، وەك شەستەكان و هەفتاكانی سەدەی ڕابردووە، كە تۆ لە تەیراوە دەژیای؟

تا ئێستاش ئەو نووسەرە بە تاسەوە، لە كۆڕ و كۆبوونەوە و دیمانەكانیدا ئەو شتانە دەڵێتەوە. لە نێوەندی ئەدەبی كوریدا، خوێنەران چونكە شوناسی نووسەر لە پێشەوەی شوناسی دەق دەبینن، ئیدی بڕوایان وایە هەرشتێك نووسەرێكی بە ناوبانگ نووسی، ئیدی شایستە بە خوێنەوەیە و نابات ڕەخنەی لێ بگیرێت. نكۆڵی لەوە ناكرێت، كە ستەمی باوكسالاری ئێستاش لە كۆمەڵگەی كوردی ماوە، بەڵام هەرگیز وەك ئەو زەمەنە نییە، كە حەساری تێدا نووسراوە.

ئێستا بە پێچەوانەوە، باوكەكان بە دەست كوڕەكانیان فڕێ دەدرێنە سەر شەقام، گاڵتە بە نەریت و ڕابردوو، پێگەی كەسی و بنەماڵەیان دەكەن و بەنەنگی دەزانن، خۆیان لە ڕێگای باوكەكانیان بناسێنن.

ئێستا، كوڕەكان كاتژمێر دووی شەو، لە كافێ و نادییەكان و شوێنی ڕابواردن لە گەڵ ژنەكان دێنەوە و باوكانیش نەك هەر ناتوانن لێپرسینەوەیان لێ بكەن، بەڵكو بە ئازارە و چاو لە ڕەفتارە نا كۆمەڵایەتییەكانیان دەپۆشن و لەناخەوە ئازار دەكێشن. ئێستا، باوكان بە دەستی كوڕەكانیان دەكوژرێن، دەسەڵاتی كۆمەڵایەتی و خێزانییان پ□ش□□ل دەكرێن. هەزاران لەو نەوەیە، پێی شەرمە ناوی باوكی بهێنرێت وسڵ لە ناوبانگی كۆمەڵایەتییانەی باوكی دەكاتەوە.

باوكەكان ئێستا لە چوارچێوەی خێزانەكاندا، زەلیل و داماو و و بێ دەسەڵات كراون و تەنانەت لە سەر خوانی گشتیش دانانرێن و لە سووچێكی لاتەریكی چێشتخانەكەدا، نانێكیان بە منەتەوە دەخرێتە بەردەم.

ئێستا، كچان تا بەیانی خەریكی سناپ و تیك تۆك و ڤایپەر و نامەگۆڕینەوەن. ئێستا بە جۆرێك كراوەو ئازاد و كۆمەڵایەتین، كەس ناتوانێت فشاریان لێ بكات، بۆشووكردن و كێیان مەبەست بێت ئەو هەڵدەبژێرن، تەنانەت ئەگەر دژ بە خواستی خێزانەكانیشیان بێت.

مامۆستا (حەمە فەریق حەسەن) زمانپاراو و تێگەیشتوو ڕووناكبیر، لە كتێبە بە برشتەكەی خۆیدا بە ناوی (تایبەتمەندی تاكی كورد) بە دەق لە لاپەڕە (365)دا، نووسیویەتی :_

(من كچانی چەندان خێزانی نەجیب و خانەدانی شاری سلێمانیم دیوە،

کە خوێڕیترین کوڕیان بۆ هاوسەری خۆیان هەڵبژاردووە) ئەگەر باوکەك دەسەڵاتی هەبێت، ڕازی دەبێت کچەکەی، کوڕێکی خوێڕی بکاتە هاوسەری و هیچ ڕێزو شکۆیەك بۆ ناوبانگی خێزانی و بنەماڵەکەیان دانەنێت؟ ئێستا کچانی کۆمەڵگەی کوردی، لە گوندەکانەوە ئاشنای نوێترین و سەردەمیترین تەکنەلۆژیا و مکیاژ و خەنە و مەیك ئەپن. ئێستا مامۆستا لە قوتابخانەکەی، نەك هەر دیکتاتۆر نییە بۆ سەر قوتابییانەوە، بەڵکو قوتابییان گاڵتە بە مامۆستاکانیان دەکەن، داوای جگەرەی لێ دەکەن، نامەی ئاشقایەتی بۆ مامۆستاکانیان دەنووسن و داوای وێنەکانیان دەکەن. ئێستا قوتابی ئەگەر ماقیا و شەقاوەی کۆڕان و شەقامەکانیش بێت، مامۆستا بۆی نییە پێی بڵێ لە پشتی چاوت دوو برۆیە، نەك هەر مامۆستا، بگرە باوکی خۆشی! ئەمانە و دەیان نموونەی تر. ئیدی نازانم شەرزاد حەسەن، چۆن بێزار نەبوو لەوەی باسی ستەمی کچان و کوڕان و نەبوونی ئازادیان بۆ بکات؟ چۆن لە لێدانەوەی ئەو قەوانە، شەکەت و ماندوو نەبوو؟

ئایا ئێستا ئەو سەردەمە، هەمان ئەو سەردەمەیە، کە حەساری تیادا نووسراوە؟ حەسار و سەگەکانی باوکم، بۆ سەردەم و ئەو ڕۆژگارەی تیایدا نووسراوە، شوێن و پێگەی ئەدەبی دیاری هەبوو، بەڵام نیشاندنی وەك شاکارێك کە بۆ هەموو سەردەم و قۆناغێکی کۆمەڵگەی کوردی لە ناوەڕۆك و پەیامی ئەدەبییانەی خۆی ناکەوێت لەلایەن کەسانێکەوە، لە ڕاستیدا تێنەگەیشتنە لەو پەیوەندییە مێژوویی و زەمەنی و کۆمەڵایەتییەی لە نێوان دەقی ئەدەبی و سەرخانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە هەیە. بە هەموو پێوەرێك ئێستا سەردەمی حەسار نییە، بگرە لەڕووی سیاسیشەوە، چونکە هاووڵاتیان ئەگەر مەبەستیان بێت دەتوانن لە ڕێگەی دەنگدانەوە گۆڕانکاریی سیاسی دروست بکەن و بتە سیاسییەکانی ئەمە، ئیبراهیم ئاسا تێکبشکێنن. بێگومان ئەمە بەو مانایە نییە، کە ئیدی کۆمەڵگەی ئێمە بێ کێشە و گرفتی پەروەردەیی و خێزانی بێت، دەزانین ئێستاش ماریاکان دەکوژرێن، بەڵام لە بەرانبەر ئەمەشدا، هەزاران ماریا پەنا وەبەر دادگا و سکاڵا دەبەن و داکۆکی لە شوناس و ئازادییە کەسییەکانی خۆیان دەکەن، سەربەستن لە کردنی هەموو شتێك. ئەمە دەرەنجامی چییە؟ دەرەنجامی هەموو ئەو کرانەوە و گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییە، کە بەسەر جیهانبینی و ڕەوشی بوونی ژیانی ژنانی ئێمە داهاتوون. ئیدی ئەگەر پێمان وابێت، ئێستاش باوك لە خێزانی کوردیدا قسەکەری یەکەم و کۆتایی خێزانە، لە ڕاستیدا بێ ئاگایە، بەیەکجاریش ئەو کرانەوەو گۆڕانکارییانە، بەهەند هەڵبگیرێن و لە بەرچاو بگیرێن.

سەرنج:

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان ژمارە (1370) ی ڕۆژی 19/12/2023 بڵاوبۆتەوە.

نوستالژیا\١١\.. هەوڵەکانمان بۆ دامەزراندنی حزبێکی چەپی شۆڕشگێڕ.. ستیڤان شەمزینی

بەشی یەکەم..

کۆتایی ساڵانی نەوەدەکان هەروەک دەستپێکەکەی، کوردستان لە بارودۆخێکی سیاسیی هەڵواسراو و پڕ قەیراندا بوو، ئەگەرچی دوو ساڵی کۆتایی ئەو دەیەیە شەڕی ناوخۆ کۆتایی پێهاتبوو، بەڵام دوو پارتە فەرمانڕەواکەی کوردستان هیچ پلاتفۆرمێکی ڕۆشنیان نەبوو بۆ پرسە جۆراوجۆرەکانی ژیانی هاووڵاتیان، لەلایەک گرانی و بێکاریی هەبوو، لەلایەکی تر کۆچێکی بە کۆمەڵ دروست ببوو بۆ هەندەران، لەولاشەوە دەسەڵات بێباکانە سەیری دیمەنە تراجیدییەکانی کۆمەڵگەی دەکرد، هەموو کاریان ببووە دۆشینی داهاتی کوردستان و ڕاکێشانی هێزی وڵاتانی هەرێمی بۆ یەکلاکردنەوەی کێشە ناوخۆییەکان، هەر لەم نێوەندەدا چەندان جار سوپای پاسداران کەوتنە ناو پرسەی شەڕەکەوە، ساڵی ١٩٩٤ تۆپخانەکانی سوپای پاسداران لە هەردوو میحوەری هەڵەبجە و قەڵادزێ بۆ پاڵپشتی پارتی و بزووتنەوەی ئیسلامی بارەگا و سەنگەرەکانی یەکێتیان بۆردومان کرد کە یەکێتی ناچار کرد، ڕێکەوتن لەگەڵ پارتی و بزووتنەوە بکات تاکو بگەڕێنەوە سلێمانی و گەرمیان و ناوچەکانی ژێر هەیمەنەی یەکێتی.

لە ساڵی ١٩٩٥ هاوکێشەکە گۆڕانی بەسەردا هات پاش ئەوەی یەکێتی توانی دەست بەسەر هەولێردا بگرێت، ئەم جارە یەکێتی توانی دوو شتی گرنگ بکات، یەکەم توانی پاڵپشتی ئێران بەدەستبهێنێت لە دژی پارتی. دووەم: توانی ڕێکەوتنێک یان هاوپەیمانییەکی فراوانی حزبە کوردییەکان دژی پارتی دروستبکات. بۆ نموونە لە ڕێکەوتننامەی تاران دەڤەری هەڵەبجە و هەورامان تاکو سەیدسادق بە واژۆی تاڵەبانی و مەلا عەلی عەبدولعەزیز خرایە ژێر قەڵەمڕەوی بزووتنەوەی

ئیسلامی بەو مەرجەی هاوپەیمانەتی سەربازیی لەگەڵ پارتی کۆتایی پێبهێنن، لە قۆڵێکی تریشەوە ڕێکەوتن لەگەڵ پەکەکە کرا کە ناوچەیەکی بەرفراوان لە قەندیلەوە تاکو حەوزی بیتوەن بخرێتە ژێر قەڵەمڕەویان بە مەرجی بەردەوامیدان بە شەڕ دژی پارتی. پاشتریش هاوپەیمانییەکی ئاشکرا بە ناوی هاوپەیمانی دیموکراتی کوردستان ڕاگەیەندرا کە یەکێتی و سۆسیالیست و زەحمەتکێشان و پارێزگاران و دیموکراسیخوازان و پەکەکەش لەودیو پەردەوە بوونە هاوپەیمانی یەکتر بۆ شەڕ دژی پارتی.

ساڵی ١٩٩٦ یەکێتی ویستی پارتی بخاتە ئەودیو زێی بادینانەوە، هێزێکی چەند سەد کەسی لە ئێرانەوە برد بۆ پشتگرتن لە پارتی کە یەکێک لەو فەرماندانەی هاوڕێیەکی باوکم بوو بە ناوی ملازم محەمەد قەرەچەتانی "هەڵبەت ملازمی کۆنی سوپای عێراق بوو، هەر لەو کارەساتەدا شوێن بزربوو". لە سلێمانیشەوە سوپای پاسداران تا کۆیە و سەر بارەگاکانی حزبی دیموکرات لەشکرکێشی کرد، پارتی لەوە بە تواناتر بوو بتوانێت شەڕی یەکێتی و هاوپەیمانەکانی بکات، لە بەرانبەردا لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦ دەستی سوپای عێراقی گرت بۆ ناو هەولێر و بە دەبابەی بەعس یەکێتی لە هەولێر هەڵقەند، پاشتر زۆرێک لە ئۆپۆزیسیۆنی شیعەی عێراق بە دیل گیران و برانەوە بەغداد و لەناو بران. دواتر پارتی سوودی لەو شکستەی یەکێتی وەرگرت تاکو مەرزی ئێران یەکێتی هەڵقەند، بە ماوەیەکی کاتی سلێمانی کەوتە دەست پارتی، بەڵام پارتی هەروەک ئەوەی ئێستا حەشد دەیکات لە کەرکوک کەوتە ڕەشبگیریی گەنجان و بڕاوەپێکردنی کۆبوونەوەی گەنجان لە گازینۆ و گەڕەکەکاندا بە زەبری هێز.

دوای چل ڕۆژ یەکێتی بە پاڵپشتی ئێران سلێمانی گرتەوە و پارتیش بە پاڵپشتی تورکیا هێرشەکانی یەکێتی بۆ گرتنەوەی هەولێر تێکشکاند. تاکو ئەمجارە هێزێکی تورکی "PMF" بە سەرکردایەتی جەنراڵ کاپڵان بوونە دیواری [illegible] بۆ جیاکردنەوەی قەڵەمڕەوی هەر یەک لە پارتی و یەکێتی. ئەمە ڕووماڵێکی گشتیی بوو لە باری سیاسییەوە. لە باری ئابوورییەوە هەژارییەکی زۆر، بێکارییەکی کوشندە، هەرەسهێنانی چینی ناوەند و بۆرجوا زۆر بە خێرایی تاوی دەسەند، لە رووی کۆمەڵایەتییەوە بەشێوەیەکی گشتیی خەڵک ڕوویان کردە مەزهەب و ئاینگەرایی بەمەش پێگەی حزبە ئیسلامییەکان بەهێزتر بوو، هەر لەم دۆخەدا بوو یەکگرتووی ئیسلامی توانی لەماوەی چوار پێنج ساڵدا لەچەند سەد کەسێکەوە ببێتە چەند سەد هەزارێک. جیا لەمەش ژنکوژیی و سەرکوتی ئازادییە کۆمەڵایەتییەکان و مافە تاکەکەسی و سەرەتاییەکانی تاک،ـ دیمەنێکی هەمەڕۆژی شانەی کۆمەڵایەتی بوو. دەتوانم بڵێم هەموو ئاوازەکان ببوونە ئاوازی شەڕ و هاواری

برسەتی، هێزە بۆرژوازییەکان هەروەک ئێستا هەریەک بە ئەندازە و قەبارەی خۆی چاوی لە کەکی دەسەڵات و ئیمتیازاتی وەها تێکە بوو. لەم نێوەندەدا ئەوەی هەبوو جیاوازتر لەوان تەنیا چەپەکان بوون، حزبی شیوعی بێلایەن وەستابوو بەڵکو لە سلێمانی یەکێتی و لە هەولێر پارتی بوون، ئەوەی دەمایەوە تەنیا حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی بە نزیکی هەزار ئەندامێکەوە، بەڵام ئەم حزبە دووجار تا ئەو سەروەختە "١٩٩٩" دووچاری ئینشقاق ببوو، لەوە سامناکتر حزبی کۆمۆنیستیش هێزێکی کاریگەر نەبوو بە زۆر هۆ کە لە کتێبی "تێزەکان دەربارەی کۆمۆنیزمی کرێکاریی" لە دوو سەد لاپەڕەدا هەموو ڕەهەندەکانیم شی کردۆتەوە.
ئێمە لەو سەروەختەدا "شوباتی ساڵی ١٩٩٩" کۆمەڵێک گەنج بووین کە بیرمان لە پارادیمێکی تری کارکردن و حزبێکی شۆڕشگێڕی چەپ دەکردەوە، چونکە پێمانوابوو حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی حزبێکە لەمپنیزمی سیاسیی دایپۆشیوە و دەست و پێ سپیترە لەوەی ئەرکی گەورە لە ئەستۆ بگرێت، زیاتر حزبی راگەیاندن بوو، نەک کار و کردەوەی مەیدانی، هەروەک ئەمە سروشتی هەمان ئەو ئۆپۆزیسیۆنە بۆرجوازییەیە هەنووکە لافی بەرهەڵستکاریی دەسەڵات لێ دەدات. ئێمە وەک ئەو کۆمەڵە گەنجە بەشێوەی تاک تاک و کۆ کەوتینە گفتوگۆی ئەو پرسیارەی کاتی خۆی لینین کردی "چی بکرێت؟". ئێمە یەک تەمەنی هیچکاممان نەگەیشتبووە سی ساڵ لەو کاتەدا، ئەرکێکی قورسمان لەسەر شانی خۆمان دانا. هەڵبەتە پێکهاتەی گروپەکە دوو فۆرمی جیاواز بووین، هەندێک خوێندەوار و کەسی سیکۆلاستیکی "مەکتەبی" لەگەڵ هەندێک کادری مەیدانی و تەنانەت سەربازییش.
کۆبوونەوەی یەکەممان لە شەوێکی بەهاردا لە مانگی ئازاری ١٩٩٩ لە ناو حامیە کرد "پارکی ئازادی ئێستا" ئەوانەی لەوێ ئامادەبووین یانزە کەس بووین، هەموو ناوەکانم لە یادە کە بریتیبوو لە هاوڕێیان "ئاراس عەلی، محەمەد عەدنان، یوسف ئابڕاخی، نەوشیروان محەمەد، خالید ئەژی، بەهادینە سوور، مامۆستا حەسەن، کوردۆ فایەق، دانای عەزەت، عەباس حەسەن، ستیڤان ئەحمەد". زیاتر لە چوار کاتژمێر جەدەل و گفتوگۆمان کرد، دوو رای پێچەوانە هاتنە ئارا، یەکەمیان کە زۆرینە بوون پێداگریان دەکرد لە ماوەیەکی پێوانەیدا چەند سەد کەسێک چەکدار بکەین و بانگەوازی شۆڕش بکەین، بەوەش هێزی ناڕازی بە ئومێد دێنە پشتمان، رای دووەم کە بۆچوونی محەمەد عەدنان و من بوو، پێمانوابوو خەباتی چەکداریی مۆدیل گیڤارایی بۆ ئەم دۆخە ئەستەمە، بەڵکو پێویستیمان بە دروستکردنی کادری چەپ و کۆمۆنیستی بەرچاو ڕۆشنە کە بتوانێت وەک ئەکتیڤیستی کۆمەڵایەتی لە شارەکانەوە کار بۆ خرۆشانی جەماوەریی بکات نەک لە

چیاکانەوە جاڕی شۆڕش بدات، بیرمە من وتەیەکی لینینم بیر هێنایەوە "هیچ پراکتیکێکی شۆڕشگێڕانە هەبوونی نییە، بەبێ هەبوونی تیۆرێکی شۆڕشگێڕانە". ئەوانەشی زیاتر لەگەڵ میکانیزمی سەربازیی بوون زیاتر یوسف ئابڵاخی و بەهادین و خالید ئەژی و نەوشیروان بوون.

چەند رۆژێک پاشتر کە هاتنە سەرەتای مانگی چواری ١٩٩٩، لەگەڵ خالید و یوسف دانیشتین لەناو بارەگای کۆمیتەی سلێمانی حزبی کۆمۆنیست "ئێمە هەرسێکمان کادری حزب بووین" بۆچوونەکانمان لە یەکتر نزیکتر بووەوە، بڕیاری کۆبوونەوەیەکی ترمان دا، دوو شەو دواتر هەر لە حامیە کۆبووینەوە و ئەمجارە ژمارەمان کەمتر بوو، بەڵام کاتێکی ئێجگار زۆر سەرقاڵی گفتوگۆ بووین کە گەیشتبووە نزیکی کاتژمێر یەکی نیوەشەو، بۆیە چاودێریی کرابووین و مەفرەزەیەکی ئاسایش هاتنە سەرمان، ئەمەش ئەوانمان بینی خێرا خۆمان کۆکردەوە بەرەو خوار بۆ ئاڕاستەی ئەمنە سوورەکە هاتین، چونکە ماڵی زۆرینەمان لەو ئاڕاستەیەوە نزیکتر بوو، ئاسایشەکان هاواریان کرد بەسەرماندا نەوەستاین، چوون ئەگەر کاغەز و بەڵگەنامەکان بکەوتبایە دەستیان بێ شک هەر لەوێدا گوللەبارانیان دەکردین، بۆیە دەستمان کرد بە ڕاکردن بۆ ئەوەی یەکتر بزر بکەین و ئەوانیش تەقەیان دەکرد، خالید ئەژی کە شارەزای شەڕ و تەقەکردن بوو، وتی بەردەوام رابکەن با نەگیرێین تەقەکانیان بۆ ئاسمانە، ئیدی بە هەر شێوەیەک بوو، بێ ئەوەی کەسمان بگیرێت یان بناسرێتەوە خۆمان دەرباز کرد.

ئەوە بوو لە رۆژی ١٠-٤-١٩٩٩دا ئێمە محەمەد عەدنان و خالید ئەژی و بەهادینە سوور و من لە باخی گشتیی کۆبووینەوە، ناوێکمان هەڵبژارد بۆ جوڵانەوە نوێیەکە "پارتی چەپی شۆڕشگێڕی کوردستان". هەر لەوە کۆششە سەرەتاییەکانی پەیڕەو و پرۆگراممان بەدەستوخەت نوسییەوە و کاتمان دیاری کرد بۆ مناقەشەکردنی فراوان لەسەری. پاش هەفتەیەک بۆ ئامادەبوونی نزیکەی پێنجا کەس لە باخچەی پشتەوەی کتێبخانەی گشتیی سلێمانی کۆبووینەوە، لە سەرەتاوە هەستمان دەکرد چاودێریی ورد دەکرێین، بەڵام ئێمە گوێمان پێنەدا چونکە ژمارەی تەشکیلاتمان گەیشتبووە چەند سەد کەسێک و سنووری سلێمانیشی تێپەڕاندبوو، بەڵام چەقی کارەکە لەناو سلێمانی بوو. کۆبوونەوەکە تێروتەسەل بوو، بڕیاردرا خەباتی چەکداریی دەستپێبکەین و تەنانەت شوێنیان هەڵبژارد بۆ دەستپێکردن ئەویش لە چەمی رێزانەوە بوو، تاکو ئەوەی یوسف کردی بە جوک و گووتی ئێمەش لە چەمی رێزانەوە دەست دەکەین بە لەناوبردنیان چۆن ئەوانیش لە سەرەتاوە لەو چەمەوە دەستیان پێکرد "مەبەستی دروستبوونی پێشمەرگە بوو لە ساڵی ١٩٦١ لە چەمی رێزان کە زۆرجاریش دەوترێ چەمی رێزان".

یەکێتی و دەزگای زانیاریی بەتەواوەتی کەوتنە کۆکردنەوەی زانیاریی

لەسەرمان، بەڵام هیچ خەتمایلەکیان نەبوو لەناوماندا بۆیە نەیانتوانی هیچ بکەن. هەتا بیرمە جارێک پۆلیسێکی کەرتی رزگاری بەناوی "ئا" خۆی نزیک کردەوە لە من و دەیوت بکەمە بە کۆمۆنیست، لە ئەرکەکەی تێگەیشتبووم و چوومە ماڵەوە چەند کتێبێکی زۆر وشکی مارکس و ئەنگلزم بۆ هێنا، وتم فەرموو لە ڕێی ئەم کتێبانەوە ببە بە کۆمۆنیست، یان بچۆ کارگەرییەک کار بکە و زەحمەت بکێشە تاکو بزانیت ئەم تیۆریيانە باس لە چی واقیعێک دەکەن. کابراش چەند هەوڵیدا هیچی لە سەوز نەکرد بەڵکو هەڵەیان کردبوو کە منیان هەڵبژاردبوو، چونکە هەموو هاوڕێیانی ترم لەو سیخوڕە ئاگادار کردبووەوە، لە راستیدا ئیسلامییەکان و یەکێتی بە خوێنی سەرم تینوو بوون، چونکە توانیم چەندان گەنجی سەلەفی و ئیخوانیی بکەمە کۆمۆنیستی رادیکاڵ، تەنانەت دواتر کە جارێک "فەلاح ئەحمەد" دەستگیرکرابوو لە ئاسایشی یەکێتی و وتبوویان کە بەرپرسی سلێمانی خوێندکارانە "یەکێتی خوێندکاران و لاوانی ئازاد، ڕێکخراوی لاوان و خوێندکارانی حزبی کۆمۆنیست بوو" ئەویش لە وەڵامدا ناوی منی گوتبوو. ئەفسەرەکەش سەری بادابوو، وتبووی ستیڤان، ئای ستیڤان. دواتریش ئیسلامییەکان بە چەقۆ هێرشیان کردە سەرم و یەکێتیش ئەشکەنجەی زۆری کردم لەم شوێنانە: ئاسایشی سلێمانی، بنکەی ئاسایشی رزگاری، بنکەی پۆلیسی نەخۆشخانەی فریاکەوتن.

دواجاریش ئەوە بوو شەوێک لە ناوەڕاستی مانگی حوزەیران، دوو ئۆتۆمبیلی پڕ چەکداری ئاسایشی یەکێتی هەڵیانکوتایە سەر ماڵی خالید ئەژی لە گەڕەکی کارەباکەی سلێمانی. لەو کاتەدا منیش لە ماڵیان بووم لەگەڵ شەش گەریلای دابڕاو لە پەکەکە کە سەرجەمیان کورد باکوور بوون جگە لە یەکێکیان کە ناوی "سەربەست" بوو کوردی ڕۆژئاوا بوو، بڕیاربوو ئەمانیش لەگەڵ ئەمە بن و مەشقی سەربازیی و شێوازی شەڕی پارتیزانی فێری هەڤاڵانمان بکەن، بەهەرحاڵ دایکی خالید هاواری کرد ئاسایش هاتە سەرمان، ئێمەش لە نهۆمی دووەمی ماڵەکە بووین و خێرا هەر کەسە پەلاماری چەکی خۆی دا، بەڵام کاک "خەلیل" برا گەورەی خالید پێش هەموومان کڵاشینکۆفەکی ئاڵبیکەی چەقاند لەسەر ستارەی ماڵەکە و هاواری کرد وەرن ئەگەر مەرد و ئازان، بە قەبری مارکس "کاک خەلیل کۆمۆنیست نەبوو،_ بەڵام دۆستمان بوو" ناهێڵم کەس بە زیندوویی پێ بخاتە حەوشەکەوە، لە قاتی خوارەوەش کاک "جەمال"ی ڕەوانشادی باوکی خالید بە بیکەسی وەستابوو، هێزەکەی ئاسایش کە زانییان چەکی باشمان لایە و ژمارەشمان زۆرە، وتیان تەنیا "خالید"مان ئەوێ، کاک جەمال وتی ئەوە بڕۆن بڕۆن بەت خۆم دەیهێنم بۆ لای ئێوە پاش یەک سەعات، ئاسایشەکان دەیانزانی کاک جەمال خاوەنی قسەی خۆیەتی و خۆیشی هەر

یەکێتی بوو، بۆیە گەڕانەوە، لەو کاتەدا ه□قا□□ گەریلاکانم لەگەڵ
خۆم برد بۆ گەڕەکی ئابڵاخ و بۆ ماڵی یوسف لەوێ خۆیان شاردەوە
تاکو بزانین چی روودەدات؟، پاشتر چوومە ماڵەوە. ئەوسا خەڵک
لەسەربان دەنوستن چوومە نهۆمی سێهەمی ماڵی خۆمان نوستم بەڵام
چەکەکەم کە دەمانچەیەکی تارق بوو هەر لە ناو دەستما بوو، تەنانەت
فیشەکیشی لەبەر بوو، هەر سەیر بوو لەکاتی خەودا نەمتەقاندبوو بە
خۆمدا.

خالید و باوکی هەر ئەو شەوە چووبوونە ئاسایش، لەوێ خالیدیان رەوانەی دەزگای زانیاریی کردبوو لە قەلاچوالان و ئەشکەنجەیان کردبوو، بەڵام کاک جەمال کە پیاوێکی کۆمەڵایەتی بوو، توانی بە پەیوەندیی خۆی لە زیندان دەریبهێنێت، کە ئازاد کرا من چوومە سەردانی، کاک جەمال وتی: کوڕم ئێوە بەردێکی گەورەتان هەڵگرتووە، خۆ من تا دوا قەترە خوێنم دیفاعم لێ دەکردن، بەڵام ئەم کارەتان سەرئێشەی بەدواوەیە. دواتر ژوورێکی ماڵەکەی خۆیانی نیشاندام دەتووت جبەخانەیە، چیم بینی؟ هاوەن و دەیان گووللە، ئاڕبیچی و دەیان گووللە، بیکەسی، چەندان کەپس فیشەکی بیکەسی، زیاتر لە پانزە کڵاشینکۆف، جگە لەو چەکانەی ب□ ه□قا□□ گەریلاکان بوو. ئەمان بنەماڵەیەکی چەکدار و عەشائیر بوون، بۆیە بۆ دەسەڵاتیش ئاسایی بوو چەکی قورستریش لە ماڵیاندا بێت. دواتر یەکێک لە هاوڕێکانی ترمان دەستگیرکرا و لە ژێر ئەشکەنجەدا هەموو شتێکی درکاندبوو.

بۆیە تاکو ماوەیەک چووینە قۆناغی خۆ شاردنەوە، بەڵام شێوازێکی رێکخستنمان دروستکردبوو، کە هەر کەسێک لە پێنج کەس زیاتر نەناسێ بۆ کاتێکی لەو چەشنەی دەستگیرکردن دێتە پێشەوە، بەڵام ئێمە خاوەنانی بیرۆکەکە نزیکەی پانزە کەس بووین هەموومان ئاگامان لە خوارەوە هەبوو، بۆیە ئەگەر یەکێک لە ئێمە بگیرابایە و ئیعترافی بکردبا بێگومان بە ئاسانیی تێنەد□ پەڕی.

دوای ئەمە هەندێک لە هاوڕێیان ساردبوونەوە لە شێوازی کاری شەڕی پارتیزانی، ئەمەش دڵخوازی ئێمە بوو، یەکێک لەو کەسانەی زۆر سوور بوو لەسەر شۆڕشی چەکداریی بەهادینە سوور بوو، ئەویش دڵسارد ببوو. بەهادین لە ئێمە بەتەمەنتر بوو، وا بزانم یەکێک لەو هاوڕێ دەگمەنانەی ناو ئێمە بوو، هاوسەری هەبوو، بەڵام بیرمە لە پیاسەیەکی شەوان لە گەڕەکی رزگاری نزیک عیمارە عەتار، بەرەو لای مەڵبەندی یەکێتی سەردەکەوتین وتی کاکە من هەر ئەمشەو چەک هەڵدەگرم و دوانزە مەخزەن لە خۆم دەبەستم و پێنج رومانەشم هەیە لەسەر چی وەستاون ئێوە؟ وتم هاوڕێ قۆناغەکە ئەوە دەخوازێت لەناو شارەکاندا کار بکەین، ئەو شیعرێکی قانعی کرد بەسەر بابەتەکەدا و حەماسەتی فڕی بوو، بەو هۆیەشی هەموو دیوانی “قانع”ی لەبەربوو

ناوە نهێنییەکەیمان کردبوو بە مامۆستا قانع. هەر ئەم بەهادینە زۆر ساردبووەوە، بەڵام ساردبوونەوەکەی بەشێوەیەک بوو بەوای بە کاری ڕۆشنگەریی و فیکریی نەبوو، بەڵکا لە هەنگاوەکانی دواتر لەگەڵمان نەبوو، دەستی کردەوە بە کرێکاریی خۆی.
بە حوکمی ئەوەی زۆربەمان گەنج و کەم ئەزموون بووین، بەشێکیش کەوتنە ژێر باری ترس و تۆقاندنی دەسەڵات شیرازی ڕێکخراوەکە تێکچوو، هەندێک بە کەمتر لە شۆڕش رازی نەبوون، هەندێکی تر وازیان هێنا و سەری خۆیان هەڵگرت بە ئەوروپا، بەڵام دەستەی یەکەمی کارەکە بە جیاوازیی بیروبۆچوونیشەوە لە دەوری یەکتر ماینەوە، تاکەکەسێکی زۆر ئەکتیڤ سڵی لە وشەی کۆمۆنیستبوون دەکردەوە "محەمەد عەدنان" بوو ئەو زیاتر چەپێکی نەتەوەیی و لە سەرەتاشەوە کۆڵەکەیەکی بنەڕەتی ئیشەکە بوو، هەموو ئەمانە بوونە هۆکارێک کە جارێکی تر بگەڕێینەوە سەر گفتوگۆ و جەدەلی زیاتر، بە دەستبەرداربوون لەو بیرۆکەیەی دەبێت ئەو بۆشاییە هێزێکی چەپ پڕی بکاتەوە، هەوڵەکانمان چڕ کردەوە بە هەندێک بابەتی تیۆریی و توێژینەوە، ئەوەی پێشنیار کرا ئەمجارە گەڕینی ناوێکە بوو بە "پارتی چەپی دیموکرات" ئەمەش ئەو هەڤاڵانەی پێشووی پەکەکەی نیگەران کرد بوو بەو پێیەی ناوی هەمان پارتی فەرمانڕەوای ئەوسای تورکیا بوو، من یەکەمێک بووم دژی ئەو ناوە بووم. هەریەک لە نەوشیروان و یوسف بڕیاریان دا بڕۆنە ئەوروپا و هەرواشیان کرد لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠٠دا، م.حەسەن گەڕایەوە لای هاوڕێی گیانبەختکردوو فەرهاد فەرەج کە ڕێکخراوێکی کۆمۆنیستی بچووکیان هەبوو لەگەڵ ڕۆژنامەیەک بەناوی "پێیڕەو"، لە ئاکامیشدا لە ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٩٩ هاوڕێ فەرهاد لە ماڵەکەی خۆیدا تیرۆرکرا، دواتریش کەسێکی نێو تەشکیلاتی ئێمە بە ناوی "ئەردەڵان" بە دەمانچەی بێدەنگ تیرۆرکرا لە شارەزوور. منیش بە چەقۆ لەمدرا لەلایەن گروپێکی سەر بە مەلا کرێکار کە ئەوسا پێیاندەوترا "ئیسلاح" بە سەرپەرشتی فەرهەنگ نامە.
من و کوردە و محەمەد عەدنان و چەند هاوڕێیەکی تر بەردەوام بووین لەسەر پارتی چەپی دیموکرات تاکو خۆتمایلێک هەموو شتێکی ئاشکرا کردین، کوردە هەڵات و لە ڕێما بن ئۆتۆمبیل کەوت و گیانی سپارد. ئەمە بە تایبەت دوای دەرهێنانی شانۆگەریی "بازاڕی گوڵفرۆشی" کە لە ڕۆژی کۆتایی نمایشدا ئاسایش چوونە سەر هۆڵەکە و شانۆگەرییەکەیان راگرت، کوردە و چەند ئەکتەرێکی تریشیان برد بۆ زیندان تاکو سێ ڕۆژ، بەدوای منیشدا گەڕابوون وەک نووسەری دەقی شانۆگەرییەکە. بەهەرحاڵ محەمەد عەدنان هەر خۆی تاک مایەوە لە حزبەکەدا، ئەویش ناچاربوو دەست هەڵبگرێت و کۆتایی حزبەکە

بەمشێوەیە بوو کە نەیتوانی هیچ بکات بەڵکو توشی نائومێدی□کی گەورەشی کردین، بەو هۆیەی تەنا نەت حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریش دژایەتی دەکردین، کە من تا ئەو ساتەوەختە و چەند ساڵ دواتریش هەر وەک کادری ئەو حزبە بەردەوام بووم، کەم ئەزموونی و نەخەمڵینی بارودۆخەکە وایانکرد پڕۆژەکە جێی خۆی نەکاتەوە لە واقیعی حاڵدا، هەرچەند دواتر من و حەمە لە سەرەتاکانی ساڵی ٢٠٠٠ لە هەوڵێکی تردا یەکمانگرتەوە ئەویش هەوڵی دامەزراندنی "پارتی چەپی نەتەوەیی" بوو، هەرچەند ئەم پارتە تەنیا وەک بیرۆکە مايەوە، بەڵام ئەمیش چیرۆکێکی خۆشی خۆی هەیە و لە داهاتوودا دەگەڕێمەوە سەری.

لێرەدا پێم خۆشە پێش ئەوەی ستراتیجی پارتی چەپی شۆڕشگێڕ روون بکەمەوە، ناوی ئەو ئەکتەرە سەرەکیانە بیر بخ□نمەوە کە بوونە هەوێنی ئیشەکە. ١-محەمەد عەدنان ناوی نهێنی حەمە بوو ئێستا لە نیوزلەندا دەژی. ٢-ئاراس عەلی ئێستا هەر لە سلێمانی دەژی. ٣- بەهادین قادر ناوی نهێنی مامۆستا قانع بوو لە سلێمانی دەژی. ٤- نەوشیروان محەمەد ناوی نهێنی هاوڕێ نەوە بوو.. ٥- یوسف رەزا ناوی نهێنی کوڕە ئابڵاخی بوو. ٦- کوردۆ فایەق ناوی نهێنی فەتاح بوو ساڵی ٢٠٠٠ لە رۆما گیانی سپارد. ٧-ئاسۆ کانێسکانی ناوی نهێنی جوتیار بوو. ٨-ستیڤان ئەحمەد ناوی نهێنی کاروان فوئاد بوو "خۆم". ٩- خالید جەمال ناوی نهێنی ئەژی بوو لە سلێمانی دەژی ئێستا. ١٠- حەسەن شێخ کەریم ناوی نهێنی هاوڕێ کاوە بوو.

ئامانجەکان یان ستراتیژی سەرەکیی پارتی چەپی شۆڕشگێڕ دەکرێت لەم خاڵانەدا کورت بکرێتەوە:

١- رووخاندنی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە لە رێگەی شورای گەڕەک و شوێنکارەوە.

٢- هەوڵدان بۆ چەسپاندنی سەربەخۆیی کوردستان بەهەر میکانیزم و رێگەیەکی گونجاو بێت بەتایبەت لە رێی ریفراندۆمەوە.

٣- گۆڕینی سەرجەم یاساکانی وڵات کە یاساکانی زەمانی سەدام بوون بە یاسای نوێ و مرۆڤدۆستانە.

٤- هەڵمەتێکی خێرا بۆ خوێندەوارکردن و بوژانەوەی ژیانی ئابووری و گۆڕینی سیستمی پەروەردە.

٥- ئامادەسازیی بۆ بیناکردنی دەوڵەتێکی محەلی سۆسیالیستی و پراکتیزەی ئابووری سۆسیالیستی تیایدا.

٦-بە گشتیکردنی کەرتەکانی خوێندن و کارگەگان و پڕۆژە گەورەکان لە هەنگاوی یەکەمدا.

٧-جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت و پارێزبەندیی بۆ پەیڕەوانی هەر ئاین و ئاینزایەک بێ جیاوازیی.

٨-چەسپاندنی یەکسانی ژن و پیاو بە پێی یاسایەکی روون و کۆنکرێت.
٩-ئامادەسازیی بۆ نووسینەوەی دەستوورێکی سکۆلار و پێشکەوتوو بۆ هەرێمی کوردستان.
١٠-هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو پڕۆژانەی حزبە ناسیۆنالیستەکان بۆ کۆتکردنی کۆمەڵانی خەڵک دروستیان کردبوو. لەوانە گۆڕینی ملیشیای حزبی بۆ هێزێکی یاسایی پارێزەری قەوارەی کوردستان.

پاش دە ساڵ لەم حزبە دروست نەبووەی ئێمە، گۆڕان هەستا بە جووینەوەی ئەم پلاتفۆرمە سیاسییەی کۆمۆنیستەکان کە پێشتریش شوراکان و ڕەوتی کۆمۆنیست و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریش تەرحیان کردبوو بە شێوە و ئاستی جیا، بەڵام چەپەکان خرانە ئەودیوی گەمەکە، خەڵک گرەویان لەسەر بزووتنەوەی گۆڕان دەکرد و هێلکەکانی خۆیان خستە سەبەتەی نەوشیروانەوە بە بەدیهێنانی ئەو خواستانە، بەڵام دوای هەشت ساڵ لە تەمەنی گۆڕان روونە بە هەموو لایەک دەرکەوت گۆڕان هەر ئەوە بوو ئەمەی کۆمۆنیستەکان لە سەرەتاوە پێمانوابوو هێلکەیەکی پیسە و درێژپێدەری هەمان ئەو سیستەمە باڵادەستە بۆرجوازییەیە کە حزبەکانی دەسەڵاتی لەسەر دامەزراوە.

ئێستا کۆمەڵگەی کوردستان گەڕاوەتەوە چوارگۆشەی یەکەم و هەمان بارودۆخی سیاسیی و ئابووری ساڵانی نەوەدەکان، تاکە شانس بۆ چەپەکان و بۆ خەڵکیش هاتنە ئارای هێزێکی چەپی نوێی رادیکاڵە بە ئەمە نە هیچ گۆڕانێک روودەدات کە شیاوی باس بێت نە ئیتر چەپ دەتوانێت دەور و نەخشێکی هەبێت لە کۆمەڵگەدا تا دەورانێکی دوورتر کە دیار نییە کەنگێیە. ئەمڕۆ ڕۆژی چەپێکی نوێیە "مەبەست تەنیا ئەو ڕەوتە نییە لە ژێر ناوی چەپی نوێ خۆیان مانیفێست کردووە". ئەگەر چەپ و کۆمۆنیستەکان کەڵک لەم دەرفەتە وەرنەگرن دەبێت فاتیحا لەسەر گۆڕی خۆیان بخوێنن، ئەگەریش کۆمەڵگە لە کاتی هەبوونی ئەڵتەرناتیڤێکی بەهێزی چەپدا خۆشخۆیانە بێت بۆ گۆڕان و ئیسلامییەکان، نەک لە دۆخی ناهەمواری ئێستادا دەمێنێتەوە بەڵکو بژاردەکە خۆی سەپاندوویەتی بەسەر خۆیدا. حیکمەتی گۆڕانەوەی ئەم هەقایەتە تەنیا بۆ ئەوەیە بڵێم کات بۆ چەپەکان ماوە، بەڵام چۆن و کێ؟ هیچ نابینرێ لە ئاسۆدا.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالژیا لە بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە ٥٥٣-٥٤٣ بەشێوەی کاغەز بڵاوبووەتەوە.

کتێب\ شاعیر دەمرێت، شیعر نا.. سەدیق سەعید رواندزی

خوێندنەوەیەک بۆ شیعری موزەفەر نەواب..

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکە..]

[SadiqSaidDownload]

ئەمنییەتی بژێوی.. نەژاد عزیز سورمێ

(برسیەتیی ڕەگێکی هاریی تێدایە) پێشینان وایان گوتووە ؛ ئینجا میللەت هێشتا نەگەیشتووەتە ئەو ئاستە بەو چەشنە شیرازەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی تێکچووە ، داخۆ ئەگەر بیگا تێ چۆن؟ لەو نێوانەدا ڕاگرتنی ک□رقی ئەمنییەتی بژێوی هاووڵاتیان پرسێکە دەخوازێ وەکو ستراتیژ سەیر بکرێ ، ئەمە لە زۆربەی وڵاتانیش هەروا تەماشا کراوە ، تەنانەت لەو وڵاتانەیش سیستەمی بەڕێوەبردنیان بە دیکتاتۆرییەت ناسراون ، بۆ ئەوانیش هیچ نەبێ بۆ ڕاگرتنی لەنگەری ئەوەی پێی دەگوترێ ڕای گشتی و ورووژانی جادە و کورسی و پایەی خۆشیان بێت دەیکەن.

تاقیکردنەوەی ساڵانی پێش دەرچوونی بڕیاری 986 ، ئەگەرچی نەگەیشتبووە ئاستی (قاتی)یش ، بەڵام بینیمان لە پاڵ لە گرێژنەچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتی ، ڕێژەی تاوانیش بەرز ببووەوە..

دوای بڕیاری 986 یش خەڵکی ئاهێکی هاتەوە بەر ، بەڵام ئەو ئازووقە و دەرمانانەی دابەش دەکران بەهۆی کاکەلەبرالەیی بەرپرس و کارمەندانی NU بێ لەگەڵ کاربەدەستانی حکوومەتی ئەوسای بەغدا و بازاڕ ، یا بێسەروبەری و ناشارەزایی و گەندەڵی و بیرۆکراسیەتی کارەکانی NUی پێ دەناسرێنەوە بێ ؛ وردە وردە وای لێهات ئەو ئازووقەیەی دەدرا ، کە بەزەبری دۆلاریش دەکڕدرا ، بڕە زۆرەکەی جیاوازییەکی جەوهەریی لەگەڵ ئالیکی ئاژەڵاندا نەبێ..

لە کەرتی تایبەتیش گەڕێ کە هەندێ سەرەداویان کەوتبووە دەست و

هەڵسوکەوتی هەندێکیان تاڕادەی دەست لە ئەخلاق بەردان بوو ، لە دەست بەسەرداگرتن و فێڵ و گرانفرۆشی و بازاڕگری..

ئەوەی لەسەر ئێمەیە ئێستا بیر لە دانانی نەخشەیەك بكرێتەوە بۆ دابینکردنی ئەمنییەتی بژێوی وەك ستراتیژ ، پەیوەندیدار بە ئێستا و بە ئاییندە .

ئەم کوردستانەی ئێمە ، وەك دەڵێن شکرێ چی ماوە تێیدا نەبێ.. قسە لێرەدا دەچێتەوە سەر کشتوکاڵ کە سەرچاوەی بژێوی دانیشتووانی هەر وڵاتێکە..

بۆ ئێمە ڕەنگە وێوەتریش بێ ، بەوەی چەندین دەشتی بەپیتمان بەشایەدی پسپۆڕ و شارەزایانی بیانی ئەو بوارە هەیە ، لە وێنەی دەشتی شارەزوور و قەراج و کەندێناوە و هەریرێ و…تاد کە بەپێی ئاماری فەرمی بژێوی نەك تەنیا کوردستان بەڵکو تەواوی عێراقیشیان پێ دابین دەکرێ و بایی دا کردنیش دەمێنێتەوە.. یەکەمین گیرسانەوە و جێگیربوونی ئادەمزادیش لە دونیاییدا – چاخی بەردینی نوێ -هەر لە کوردستاندا بووە ، گوندی (چەرمۆ)ی نزیك چەمچەماڵ ، کە پشکنینە ئارکیۆلۆژییەکان سەلماندوویانە.. بەواتا کوردستان پێشینەیەکی دوورودرێژی هەر لە چاخەکانی پێش مێژووەوە هەیە لە وەناوهێنانی زەوی و ماڵیکردنی ئاژەڵ و دروستکردنی واری جێگیربوون ، کە دوایش دەستپێکی شارستانییەتی لێکەوتەوە.. ئەگەر ئەم پرسە گرینگە کە پەیوەندی بە ئێستا و ئاییندەوە هەیە ، بە نەخشە و پلانی زانستی بەڕێوەبچێ و بایەخی بەقەد خۆی پێ بدرێ ڕەنگە لە چەند ساڵی دادێ هەرێمی کوردستان بەڕەسمی گەنم و دانەوێڵەی تری لەخۆ زیاد بنێرتە دەرەوە. باسی چوونەوە سەرکاری ئەو جووتیار و کشتیارانەش ناکەم کە بە زۆر ڕاگوێزرابوون ، هەروەها لایەنە ئیجابییەکانی دیکەی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو پرۆسەیە و مسۆگەربوونی ئەمنییەتی بژێوی کە سەقامگیری و ئاسوودەیی دەهێنێ. لایەنێکی دیکەش کە هەر پەیوەندی بەو مەسەلەیەوە هەیە، ئەویش چاودێری ڕاگرتنی هەموو ئەو خۆراك و خواردن و خواردنەوانەی دەهێنرێنە کوردستان لەڕووی تەندروستی و کارایی بەکارهێنان کە ئەویش هەر دەچێتەوە ناو مەسەلەی ئەمنییەتی بژێوی کە دەبێ لە ئاستی پێویستدا بن ، دیارە ئەمەش دەخوازێ ئەرکی لەپێشەوەی حکوومەت بێ .

ئێـوارانـە .. ٦١ شیـعـری سـەردار جاف

ئێوارانـە
برینـەکان مەسکەنمانە
هەڵتورتاوین لە تەک چرا کزی تەمەن
رۆشنایی هەتوانێکی بەردەوامە
پاسارییەکان لە سەر چڵی درەختەکەی حەوشەکەدا
ئەمبەر و ئەو بەر دەگرن و
ئاوازی جووت بوون بۆ یەکتر دەڵێنەوە
ئێمە هێشتان لە سەرابین
لە سۆراغی لەنجەی وێڵە
من کنەی دیدەنی دەکەم
سەرکێشی گیانی یەک دەکەین
چۆڵەوانی و تاریکییە کە ناوێرین لێی دا بڕێین
ئەو دەمانەی شەوەزەنگێ خۆی دەخزێنێتە ژوورەکە
کە پێڵوی چاوان هەڵد□ بڕین ئیدی چاوەنواڕی زەنگین
زەنگی خورپەی ژیانەوە
زەنگێ سەدای لە دەشتایی دەنگدا تەوە
دەشتێ دوور دوور کاکی بە کاکی مەنزڵێ
شەپۆلە گەرمی سەرابی
قووڵی مرۆ دەهەنجێنێ
چوارچەرخەکەی رۆشنایی لەو سەر ئاسۆ
بە ئاستەمێ خۆی دەبزوێ
بیرەوەری ناحاڵییە
هێدی هێدی شەبەقی رۆژ پەخش دەبێ
دەنگی زەنگەکە کپ کپە
بە گوێمانا نازرنگێ
نها ئەویش لە چاوەڕوانی زەنگمە
گێژاوی ئەندێشەی تاڵە
قۆرخی کردووین
بە دۆراندۆری مۆمێکی هەڵنەکراوا
هەڵکورماوین
خەیاڵدانێکی پوچ و تاڵ
دان ب□ ه□□□□ی هەڵەشەیی و سەرەڕۆییەکانم دەنێم

هەرچی دەکەم
من ناتوانم لە رووباری شەهلایا بپەڕمەوە
هێشتاکە ئەو، دەریای قووڵ و بێ مەودایە
مەلەی تیا دەکەم نایگەمێ
دەمەوێ مینا پاساری
لە سەر چڵە زەیتونێکی سەوز سەوز
یادگارییەکان پاشەکەوت کەم
لە سەر ریتمی سەمای زەرد زەرد
میلۆدی گێڕانەوەیان بممرێنێ
خانەخوێی ڕاڕاییتم و
تۆیش پێت وتم
نا بێ بڕۆی وەکو خۆری دەم ئێوارە
ئەمن بە تۆوە پڕ کەسم
ئەمجارەیان من د□ بێژم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

١٤ / ٢ / ٢٠٢٤

پرســە لافــاو.. شیعــری نەوزاد بەندی

نا پرسن بۆ هیچ لافاوێ
ناچێتە ماڵ و بەردەرگا و
ژووری هیچ بەرپرسێکەوە ؟
قەت بیستووتانە لافاوێ
خۆی هەڵدا بێتە ناو کۆشک و
باخی ڕەزاقورسێکەوە ؟
چونکە ئەوان
هەموویان چوونەتە ئاسمان ؛
لەسەر داهات و داهاتووی
خەڵکە لات وبرسێکەوە ..
چونکە ئەوان ؛

زاڵن بەسەر کورسێکەوە ..
چونکە ئەوان ؛
داڵن بە دوای
هەر دینار و فلسێکەوە ..
ئێوەیش لە نشێوەکانا
شەتەک دراون بە هەموو
جۆرەکانی
کۆیلایەتی و ترسێکەوە ..